

*Віталій Лях,
Олег Ярош*

СЕКТОР ІСТОРІЇ СХІДНОЇ ФІЛОСОФІЇ: Становлення, здобутки та перспективи

Ідея створення сектору східної філософії виникла на початку 1990-х років, коли «Відділ сучасної зарубіжної філософії» було трансформовано у «Відділ історії зарубіжної філософії», виходячи з того, що слід розширювати тематику історико-філософських досліджень. У відділі з'явилися два сектори: сектор англо-американської філософії (керівник В. Лях) і сектор західноєвропейської філософії (керівник А. Гордієнко). Відповідно цілком логічно в цей час визріла ідея створити також сектор історії східної філософії.

Ініціатором цього проекту був В. Лях, який звернувся з цією пропозицією до директора Інституту філософії академіка В. Шинкарука. Той підтримав ініціативу і порадив зайнятися підготовкою кадрів для цього напрямку досліджень. В. Лях був ознайомлений з цією тематикою, оскільки він ще у 1970-х роках займався проблемою молодіжного руху в країнах Західної Європи (мається на увазі молодіжний рух «нових лівих» 1968 — 1972 років) та пов'язаною з цим темою «контркультури». Зокрема, 1978 року в журналі «Філософська думка» та в збірнику «Идеологическая борьба в современном мире», 1980 року в колективній монографії «Буржуазные концепции культуры: кризис методологии», 1982 року в брошурі «Актуальные вопросы молодежного движения в странах капитала» та 1986 року в індивідуальній монографії «Рационализм и иррационализм в современной буржуазной социальной философии» В. Лях опублікував тексти, присвячені

цій тематиці. У цих публікаціях відзначено, що як серед прихильників руху «нових лівих», так і серед представників контркультури мав місце поглиблений інтерес до різних східних практик та до вчення дзен-буддизму.

Також у цей час значно зріс інтерес до східних релігійних і філософських вчень в усіх регіонах Радянського Союзу. Як відповідь на цей інтерес з'явилася низка досліджень, присвячених різним аспектам східної філософії. Зокрема, слід відзначити вихід збірника «Буддизм и культурно-психологические традиции народов Востока» (Новосибирск, 1990). До того ж з'явилися переклади текстів східної філософії як російською, так і іншими мовами, що давало можливість для ознайомлення та вивчення нової для науковців тематики. У 1991-му журнал «Иностранная литература» надрукував «Две лекции о дзен-буддизме» Дайсецу Судзукі (1870–1966), який упродовж тривалого часу жив в США та в Європі, де читав лекції з буддизму у відомих університетах, був знайомий з Е. Фромом та К. Горні. Зокрема, разом з Е. Фромом та Р. де Мартино він опублікував книгу «Дзен-буддизм та психоаналіз» (1960). В журналі «Філософська думка» (числа 1, 2, 3 за 1992 рік) було надруковано переклад частини цієї книги, зокрема тієї, що належала Е. Фрому, — «Дзен-буддизм і психоаналіз». Перекладу передувала стаття В. Ляха «Психоаналіз як мистецтво бути», в якій обґрунтовано вплив дзен-буддизму на творчість Е. Фрома, вплив, що його можна знайти навіть і в його пізнішій праці «Мати або бути?» (1976). Зрештою, 1993 року вийшов переклад книги Д. Судзукі «Основи дзен-буддизму» російською мовою.

Звичайно, деякі праці зі східної філософії на той час в Україні вже існували. Зокрема, ще 1958 року було видано книгу В. Дмитриченка та В. Шинкарука «Розвиток філософської думки в стародавньому Китаї». У 1978 році в Інституті філософії К. Жоль захистив кандидатську дисертацію на тему «Значення порівняльно-історичних методів для аналізу індійської логічної спадщини» (наук. кер. С. Кримський). На ґрунті цієї дисертації пізніше він опублікував монографію «Сравнительный анализ индийского логико-философского наследия» (Київ, 1981). Проте на той час це були лише поодинокі випадки.

Співробітники відділу виявляли інтерес і до здобутків сучасної філософської думки Японії. Так, 1993 року у шостому числі часопису «Філософська і соціологічна думка» опубліковано переклад фрагмента з відомої книги керівника Інституту інформаційного суспільства (Японія) Й. Масуда «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» під назвою «Комп'ютопія» (пер. з англ. В. Ляха), а 1995 року у першому числі часопису «Генеза» надруковано переклад іншої праці Й. Масуда «Гіпотеза про генезис Номо intelligens» (пер. з англ. В. Ляха).

Проте при створенні сектору східної філософії гостро постало питання про підготовку відповідних спеціалістів. З цією метою 1995 року була зареєстрована до аспірантури А. Усик. Тему її дослідження на вченій раді Інституту було затверджено в такій редакції: «Вчення Конфуція та конфуціанство в контексті китайської філософської традиції (етико-соціальний аспект)»

(наук. кер. В. Пазенок). У захищеній 1999 року дисертації було здійснено спробу порівняти стилі філософування та теоретичні підходи мислителів Стародавнього Китаю та Стародавньої Греції, а також визначено специфіку етико-соціального вчення Конфуція та становлення конфуціанства у вигляді низки різноманітних шкіл.

1996 року вступив до аспірантури Р. Лях. Тема його дослідження також передбачала застосування компаративістського методу: «Концепції свідомості в дзен-буддизмі та в психоаналітичних напрямках сучасної західної філософії (порівняльний аналіз)» (наук. кер. В. Пазенок). З метою підготовки наукових дослідників для майбутнього сектору у листопаді 1999 року було зараховано в аспірантуру О. Карпенко. Тема її дослідження: «Феномен свідомості і реальності в інтерпретації адвайте-веданти Шанкари» (наук. кер. В. Лях).

Випускницю Національного університету «Києво-Могилянська академія» японістку А. Стрелкову було зараховано в аспірантуру 2002 року. 2004 року А. Стрелкова здобула першу премію конкурсу Інституту філософії для молодих вчених за роботу «Принцип “не-Я” і принцип “порожнечі” у дзен-буддизмі і філософії Догена». Виступаючи на засіданні Вченої ради Інституту філософії, голова конкурсної комісії С. Кримський назвав її «зразковою історико-філософською працею». 2006 року А. Стрелкова захистила кандидатську на тему «Принципи дзен-буддизму у філософії Догена» (наук. кер. В. Лях). В дослідженні було визначено головні принципи дзен-буддизму, доведено, що між дзен-буддизмом і класичним буддизмом немає розриву, а є неперервна лінія розвитку філософської думки.

Підготовку кадрів зі східної тематики проводили і в інших підрозділах інституту. Зокрема, у відділі філософської антропології О. Ярош 2002 року захистив кандидатську дисертацію на тему «Людина у “містичній парадигмі”»: антропологічна доктрина суфізму».

У цей період в Інституті філософії тривав подальший розвиток теорії історико-філософського знання, що дав змогу включити у проблемне поле української історико-філософської науки тематику, пов'язану із релігійно-філософськими традиціями Сходу, які певною мірою залишалися на узбіччі академічних досліджень. Зокрема, Вілен Горський запропонував розглядати феномени інтелектуальної культури як «філософсько значущі ідеї». Працюючи у НаУКМА, В. Горський сприяв розвитку історико-філософських студій в університеті, у тому числі і в сфері дослідження історико-філософських традицій Сходу.

З 1999 року, завдяки пропозиції В. Горського, на кафедрі філософії та релігієзнавства НаУКМА курс «Східної філософії» на бакалавраті почали викладати випускники університету Ю. Завгородній та С. Капранов. Перед тим цей курс викладав І. Пістрій. З 2006 року замість курсу «Східна філософія» викладали два окремі курси: «Індійська філософія» (Ю. Завгородній) та «Філософія Східної Азії» (С. Капранов). За цей період було захищено низку бакалаврських і магістерських робіт з індійської і далекосхідної філософії. Згодом індолог Ю. Завгородній та японіст і синолог С. Капранов до-

лучилися до розбудови сектору історії східної філософії і сходознавчого напрямку історико-філософських студій в Інституті філософії.

Зрештою, 2006 року при відділі історії зарубіжної філософії за ініціати-ви В. Ляха і всебічного сприяння директора Інституту філософії М. Поповича було створено сектор історії східної філософії, який очолив фахівець з мусульманської філософії і суфізму О. Ярош. На початку у секторі було лише три співробітники: поряд із керівником до його складу увійшли Ю. Завгородній та А. Стрелкова.

З 2008 року в секторі за сумісництвом працює старший науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАНУ С. Капранов. 2011 року прийшов у сектор О. Кіхно. Головна тема його наукових інтересів — дослідження ідей Шрі Ауробіндо Гхоша в контексті західної філософської традиції. Гебраїст К. Малахова, яка працювала над дисертацією на тему «Ідеї новоєвропейської філософії в рабиністичній літературі кінця XVIII — початку XIX сторіччя (на прикладі “Сефер га-бріт” Пінхаса Еліягу Гурвіца)» (наук. кер. Я. Любивий), приєдналася до сектору 2011 року, а 2013-го захистила кандидатську дисертацію.

Пріоритетним напрямком досліджень цього дослідницького підрозділу є вивчення інтелектуальних традицій Сходу, які значної мірою визначають цивілізаційну парадигму цього регіону, характер соціокультурних і модернізаційних процесів.

Проблемне поле досліджень сектору охоплює основні філософські традиції Сходу, починаючи від давньоіндійської філософії і закінчуючи сучасними філософськими течіями в країнах Сходу. Головна тематика досліджень сектору включає визначення змісту, характеру та особливостей розвитку філософії на Сході; вивчення онтологічних, гносеологічних, антропологічних та етичних аспектів східних філософій, дослідження контактів і діалогу між філософськими традиціями Сходу та Заходу.

Предметом досліджень є релігійно-філософські тексти мислителів Сходу, становлення інституцій знання на Сході та їх взаємодія з іншими соціокультурними інституціями, рецепція ідей східних філософій у західній філософській традиції та впливи останньої на філософську думку Сходу.

Нині сектор налічує шість наукових співробітників, на базі сектору щомісяця проводяться семінари дослідників східних філософій, ведеться підготовка аспірантів та здобувачів. Щомісячний науковий семінар було започатковано 2006 року за ініціативою Ю. Завгороднього. На першому установчому засіданні, яке відбулося 25 квітня 2006 року, було створено Товариство дослідників східних філософій. Від 2015 року роботу семінару висвітлюють на сайті Товариства: www.tdsf.kiev.ua.

Діяльність семінару спрямована на об'єднання зусиль вітчизняних та зарубіжних вчених, незалежних дослідників, аспірантів, студентів, носіїв традиції з метою здійснення наукового дослідження і поширення знань з історії філософії Сходу.

Тематика засідань семінару охоплює такі напрямки, як буддизм, індійська, китайська, арабська, єврейська філософія, філософський діалог Сходу і Заходу, загальнотеоретичні питання, а також всебічне обговорення наукових проблем (у вигляді конференцій, семінарів, стажувань, шкіл, презентації книжкових видань тощо). За час діяльності семінару (25 квітня 2006 року — 26 червня 2018 року) відбулося 116 засідань, в яких взяли участь 64 доповідачі з 15 міст та 6 країн світу (Україна, Росія, Польща, США, Японія, Непал).

Вже сьогодні сектор історії східної філософії став своєрідним координаційним центром, який об'єднує зусилля дослідників східної філософії у Києві та в Україні загалом. Зокрема, сектор підтримує тісні зв'язки із Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національним університетом «Києво-Могилянська академія», Інститутом сходознавства імені А. Кримського НАНУ, Національним університетом «Острозька академія», Одеським національним університетом імені І. Мечникова та іншими провідними установами України і зарубіжжя, у тому числі Лейпцизьким університетом (Німеччина), Стокгольмським та Гетеборзьким університетами (Швеція), Єврейським університетом в Єрусалимі (Ізраїль). У 2006, 2008 та 2012 роках було проведено кілька міжнародних наукових конференцій під загальною назвою «Цирендоржєвські читання. Тибетська цивілізація та кочові народи Євразії: кроскультурні контакти», в організації якої брали участь співробітники сектору історії східної філософії.

За час існування сектору співробітниками підготовлено значну кількість публікацій у вигляді статей у вітчизняних і зарубіжних фахових виданнях, збірників та колективних і індивідуальних монографій. Зокрема, видано колективні монографії — «Місце філософії в інтелектуальних традиціях Сходу» (Київ, 2013), «Суфізм и мусульманская духовная традиция: тексты, институты, идеи и интерпретации» (Санкт-Петербург, 2015), а також дві індивідуальні монографії: Ю. Завгороднього «Рецепція індійської філософії в Україні: 1840-ті — 1930-ті роки. Лінія Вед» (Київ, 2013) та А. Стрелкової «Буддизм: філософія порожнечі» (Київ, 2015), які стали підставою для захисту докторських дисертацій (за наук. кер. В. Ляха).

Сектор продовжує набирати нових аспірантів з тим, щоб поступово перетворитися на повноцінний відділ і стати осередком досліджень східної тематики в Інституті філософії, а також координувальним центром таких досліджень у межах України.

Серед найближчих планів сектору — публікація щорічного альманаху, присвяченого проблематиці східних філософій, а також організація міжнародного конгресу, присвяченого інтелектуальним традиціям Сходу та їх дослідженням в Україні.

Водночас за умов глобалізації та поглиблення міжцивілізаційних контактів проблема розуміння інтелектуальних вимірів східних цивілізацій набуває практичного значення, оскільки закладає підвалини для розбудови

міжкультурного діалогу, сприяє кращому розумінню багатовікової спадщини країн Сходу. Цей практичний вимір також є надзвичайно важливим для розвитку східного вектора зовнішньої політики та розбудови економічних зв'язків з країнами цього регіону. Тому сектор посилюватиме контакти і співпрацю з державними українськими інституціями, відповідальними за розвиток східного вектора зовнішньої політики України, громадськими організаціями та ЗМІ.